

MESTRATGES: ESTRATÈGIES EDUCATIVES PER A L'ÈXIT

*Francesc Baldebey, Elisenda Ferrés
Marta Poblet i Marta Rovira*

INTRODUCCIÓ

La comunicació que presentem és, encara, un treball a mig fer, un esboç d'un projecte d'investigació. La nostra intenció és estudiar el sentit social que tenen els mestratges com a credencial de prestigi màxim, com a credencial que garanteix l'èxit en el mercat.

Fins fa molt poc temps -i potser encara avui-, la creença en el paper fonamental de l'educació ha estat molt estesa. L'educació, segons aquesta creença, ha d'ajustar les capacitats de l'individu a les necessitats de la societat. A més, la ideologia burgesa de la igualtat d'oportunitats permetia pensar l'educació com un mitjà de mobilitat social segons els mèrits (qualificació). En aquest sentit, «l'educació proporciona a l'individu aptituds i qualificacions professionals que li permeten acudir, en condicions més favorables que les d'aquell que té menys anys d'educació, al mercat de treball, adquirint, en conseqüència, un *status* d'importància proporcional als títols aconseguits» (*Medina, 1986, p. 187*).

La situació actual del mercat de treball en relació a l'educació condiona aquesta creença. En primer lloc, cal destacar que s'ha produït un increment considerable del nivell educatiu de la població activa, sobretot, dels nivells mitjà i superior. Aquest fet provoca que la universitat passi de ser una institució formadora d'èlits a una institució massificada, desajustada per excés amb les necessitats del mercat de treball. En segon lloc, s'ha produït un increment considerable del nivell educatiu de la població aturada, i en relació amb el tema que ens ocupa, un increment important dels aturats amb estudis superiors.

Nosaltres pensem que la proliferació de mestratges de molt diversa mena a les nostres universitats es troba estretament relacionada amb aquesta creença i amb aquesta realitat dels estudis superiors.

Partim, doncs, de les següents dades (el valor quantitatiu de les quals caldrà especificar):

- 1) La massificació de la universitat; el nombre d'estudiants matriculats ha augmentat més del doble des de 1980. Haurem de trobar, a més, l'evolució des de l'any 1980, el percentatge que representa respecte de la població de l'Estat espanyol, i el percentatge que representa respecte de la població compresa dins les edats en què se solen cursar els estudis universitaris (18-24).
- 2) L'augment paral·lel del nombre d'estudiants de tercer cicle i l'augment de l'oferta d'estudis de tercer cicle: doctorat, mestratges i cursos de postgrau. També n'haurem de seguir l'evolució.
- 3) L'augment de la població aturada amb estudis superiors (licenciatures). També caldrà veure'n l'evolució des dels anys 80 i distingir-ne els tipus d'estudis.

COM ES POT ENFOCAR TEÒRICAMENT EL FENOMEN DELS MESTRATGES?

Per començar, creiem que hem de situar la investigació sobre els mestratges en el context de la universitat (UAB). Aquest context es caracteritza en els últims anys per les transformacions que han dut, precisament, a la proliferació dels cursos de tercer cicle i especialment dels mestratges.

Aquestes transformacions s'han concretat, formalment, en la reforma del 1985. En els debats que es fan a la universitat s'expressa una voluntat de conduir-la cap a la coordinació entre empresa i estudis, i els mestratges es presenten com la fórmula més adequada per fer-ho.

Però potser el factor més important que cal tenir en compte és el de la «universalització» de l'educació superior, i la saturació de títols en el mercat de treball que se n'ha derivat. A l'Estat espanyol, el nombre d'estudiants universitaris ha passat en els darrers 25 anys de 200.000 a 1.400.000. El 30% de les persones que tenen entre 20 i 24 anys es troben cursant estudis universitaris i s'espera que el nombre augmenti amb l'increment del nombre d'universitats i les noves titulacions.

És clar que la proliferació dels mestratges podria explicar-se directament per aquests factors, però també es fa difícil d'abastar el grau de relació entre l'efecte i la causa, més enllà d'una raó quantitativa. Per això hem cregut que una manera

de fer més accessible l'explicació era canviar la pregunta de *per què existeixen els mestratges?* per la de *per a qui existeixen els mestratges?* Dit d'una altra manera, quin sentit poden tenir per a cadascun dels actors que assenyalaven les teories exposades, a saber, per als/les estudiants/tes, la universitat i les empreses o quines relacions estableixen en els *camp*s socials respectius: titulats/ades, sistema educatiu i mercat.

Per emmarcar teòricament el nostre problema ens hem situat principalment en la Teoria del Capital Humà (actualitzada per la crítica), el credencialisme de Randall Collins i la Teoria de la Reproducció de P. Bourdieu i J-C. Passeron, juntament amb autors com Guillon, Maillard, Baudelot i Establet i altres.

Respecte a les empreses, Guillon vindria a confirmar la impressió que transmeten les jerarquies universitàries sobre la necessitat creixent d'una professionalització de l'ensenyament superior associat a la diversitat dels problemes plantejats per les activitats de gestió (decisió, control, poder...).

Tanmateix, Guillon també proposa que la divisió del treball dins l'empresa no respon necessàriament a diferències formatives, i que la selecció de quadres pot explicar-se també -en això coincideix amb la teoria credencialista de Collins- per la pertanyença a un grup social determinat, a un grup "adscrit"-com diria Collins.

Caldria veure de quina manera s'adequa la formació i la jerarquització donades pel sistema d'ensenyament al treball i la jerarquització propis del món empresarial. Si fem cas del que diuen les teories que hem exposat, la gran quantitat de persones llicenciades tindria com efecte un trasllat de la competència a llocs més alts de la jerarquia educativa, és a dir, als cursos de postgrau, amb els mestratges com a títols més reconeguts. Per tant, es podria donar un comportament credencialista per part de les empreses a l'hora de seleccionar els seus quadres. Però la valoració que farien de la formació en si que comporta el títol seria en funció d'una determinada cultura *burguesa*, que segons Bourdieu es deuria a l'origen social i que el sistema educatiu hauria reforçat i avalat precisament per mitjà d'una credencial ben valorada dins de la jerarquia educativa. A més de la cultura i la possessió de determinades actituds, però, s'hi hauria d'afegir les diferències ètniques, d'edat, de sexe, etc. (Thurow).

Respecte a la universitat, partim del fet que l'augment de les places ha comportat un procés de «democratització» i unes expectatives de mobilitat social per a les classes mitja i obrera que abans no existien. En aquest context i com efecte de la saturació de llicenciats/ades en el mercat s'hauria produït una «translocació de l'estructura», de manera que tenir una llicenciatura no comportaria actualment una mobilitat ascendent per als sectors menys afavorits socialment.¹

1. Bourdieu ho expressa d'una manera força taxativa a *La noblesse d'État*: «Nombre des erreurs d'appréciation que commettent ceux qui posent naïvement la question naïve de la "démocratisation", et de l'évolution de la "mobilité sociale" viennent de ce que l'on ignore les phénomènes de *translation de la structure*». P. 394.

Així doncs, la universitat ha de recórrer a noves tàctiques educatives per mantenir el prestigi i, de fet, l'autonomia en la capacitat jerarquitzadora (Collins). Cal tenir en compte, respecte a això, l'escurçament de les carreres en la reforma del 1992 i la proliferació de cursos de postgrau. Si, a més, tenim en compte els preus que s'imposen als mestratges, podríem parlar de la creació d'un *mercat educatiu* dintre la mateixa estructura universitària; sobretot pel fet que no únicament hi té accés l'alumnat de la universitat, sinó que són cursos que s'ofereixen també a persones que estiguin treballant. De fet, estem parlant d'una oferta privada, formulada en termes de costos i guanys; és sobretot en aquest sentit que es pot parlar de mercat educatiu.

Alhora, la nova estructura educativa derivada de la reforma contribuiria a consolidar una pedagogia que ralenteix l'adquisició de coneixements necessaris per a realitzar un *ofici* i a perllongar la il·lusió de l'aprenentatge com fi en si mateix. Ja no es tractaria, doncs, de l'efecte de la comunicació pedagògica segons la teoria de la reproducció, sinó d'una translació clara de continguts cap amunt, en detriment dels que es donen a la llicenciatura.

De tota manera, tenint en compte que els/les professors/res que imparteixen els cursos d'un mestratge són els/les mateixos/ixes que ho fan a la llicenciatura, seria possible que es donés una reduplicació dels continguts dels programes, la qual cosa reforçaria la idea que els mestratges són un negoci (el negoci estrella del mercat educatiu).

Respecte a la comunitat estudiantil, les motivacions per fer un mestratge serien diverses, segons el que es desprèn de les entrevistes. En el cas de persones que ja estan treballant parlen de formació continuada, de revalorització dels estudis; en el cas de persones llicenciades, parlen d'especialització. És curiós veure com, segons es tracti d'un cas o d'un altre, la valoració que es fa del contingut del mestratge és diferent.

Nogensmenys, també se'n desprèn l'expectativa de trobar-hi una xarxa de relacions, que es tradueix en una actitud d'*esprit de corps*, en fórmules de cooptació que tanquen el cercle al voltant del/de la director/a del mestratge i la xarxa de relacions que proporciona en el món laboral.

En tot cas, la realització d'un mestratge es tractaria d'una inversió per a l'alumne, que hi posa un temps preciós de la seva joventut i molts diners (si és que no té beca). Aquesta inversió, és clar, ha d'estar motivada per les expectatives de tenir més *sort* que amb una llicenciatura a l'hora de trobar feina.

Per formular el marc teòric hem adoptat la crítica a la teoria del capital humà, però podem suposar que aquesta teoria funciona com a discurs social sobre l'èxit professional, i que les actituds de les persones vinculades al mestratge responen

a la idea que com més qualificació es té més elevat és el salari i més alta la jerarquia professional.

FORMULACIÓ D'HIPÒTESIS

A partir de totes aquestes qüestions que ens plantegen «les teories», hem decidit concretar una sèrie d'hipòtesis per a cada esfera d'estudi, a saber, l'estudiantat, el professorat i l'empresa.

Partim del principi de la *creença* dels diferents actors (estudiantat, professorat, empresariat, etc.) en el paper *fonamental de l'educació*:

- 1) Com a mitjà de *mobilitat social* (per a l'adquisició d'un *status* laboral i social elevat), és a dir, com a mitjà de selecció en l'àmbit laboral i en el social (trobar una feina reconeguda, promoció professional, consideració social, gestió, administració...):
  - a) ens podríem preguntar quins són els criteris de selecció de personal que fan servir els empresaris (i les empresàries!) i les empreses de selecció de personal. És la titulació el criteri principal?
  - b) els/les estudiants/tes, consideren l'educació com una inversió? De fet, cada cop es gasta més en educació i s'amplia l'estada en la universitat (seria interessant trobar les dades).
  - c) Aquest fet respondria a aquestes expectatives (desig) de mobilitat, a causa de la «percepció» (creença) d'una certa homologia entre la jerarquia del sistema laboral i del sistema educatiu?

- 2) Com a *reproductora de l'estructura social*: la producció i reproducció d'èlits es trasllada al tercer cicle; en concret, els mestratges serien la garantia de la possessió d'un *ethos*, d'un *savoir faire*, més que no pas d'uns coneixements específics:
  - a) Caldria intentar descobrir la relació entre origen social i estudiants de mestratge.
  - b) Caldria investigar si aquesta percepció és un criteri de selecció de personal per a les empreses (incloent-hi les administracions).
  - c) L'augment de l'oferta de mestratges podria anar associada a la necessitat de revaloritzar els estudis universitaris i el mateix professorat.

- 3) Com a *element formador de la pròpia personalitat*, destacant els aspectes de valor d'ús i de consum. Segons Maillard, l'opacitat i la incertesa de l'espai professional de les llicenciatures (lletres, ciències, ciències socials), multipliquen el nombre de finalitats atribuïdes a la formació i als diplomes, i es parla menys del seu valor de canvi.
  - a) Caldria investigar en quins estudiants (lletres, ciències, ciències socials) es manifesta més clarament la següent correlació: + opacitat, + s'accentua el valor d'ús; i al revés.

- b) Caldria investigar si l'allargament de l'escolarització no respon a unes expectatives professionals (el valor de canvi com a valor principal).

MERCAT EDUCATIU I MERCAT LABORAL

Un estudi sobre el tema que hem plantejat té com a rerefons les connexions entre el món educatiu i el món laboral. De fet, de les «creences» que hem assenyalat en el paper atribuït a l'educació se'n desprèn l'íntima connexió entre aquests dos àmbits.

Però també partim de l'autonomia dels dos mercats, i de l'opacitat que se'n deriva. Aquest és un aspecte molt important si emmarquem un estudi d'aquesta mena en el context dels processos de canvi del mercat laboral i els intents d'adaptació del sistema educatiu que s'estan portant a terme respecte d'aquest canvi. Els mestratges són, precisament, un dels llocs més comuns entre aquests dos mons. L'estudi dels mestratges ens permetria veure, doncs, que aquesta suposada estreta connexió implica diverses problemàtiques. La nostra ambició de fons seria poder-les explicitar i entendre-les.

BIBLIOGRAFIA

BECKER, G.S. Inversión en capital humano e ingresos. A:TOHALIA, L. *El mercado de trabajo: teorías y aplicaciones*. Madrid: Alianza, 1983.

BOURDIEU, P.; PASSERON, J-C., *La reproducción. Éléments pour une théorie du système d'enseignement*. París: Les éditions de minuit, 1970. [La Reproducción Barcelona: Laia, 1981]

BOURDIEU, P. *La noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*. París: Les éditions de minuit, 1989. p. 7 i 8.

BOWEN, W. G. "Valoración de la contribución económica de la educación". A: BLAUG, Mark. *Economía de la Educación*. Madrid: Tecnos, 1972.

BOWLES, S. i GINTIS, H. "El problema de la Teoría del capital humano" A: *Educación y sociedad* núm. 1, 1983.

CACHON RODRÍGUEZ, L. "Segmentación del mercado de trabajo y niveles educativos", 1991.

ESTRUCH, J. *L'Opus Dei i les seves paradoxes. Un estudi sociològic*. Barcelona: Ed. 62, 1993. p.331-343.

GUILLON, R. "Rôles et savoirs spécifiques des cadres? Une analyse des contenus d'emplois de gestion". *Formation Emploi* [París], núm. 3 (juliol-setembre 1983) p. 16-26.

MAILLARD, F. "De la professionalisation à la remédiation scolaire. Les multiples fonctions d'un diplôme". *Formation Emploi* [París], núm. 42 (abril-juny 1993) p. 25-32.

MEDINA, E. "Sistema educativo y proceso de cualificación: la crisis de los modelos conectivos". A: Enguita, M. *Marxismo y sociología de la educación*. Madrid: Akal, 1986.

PIORE, M. J. "La importancia de la teoría del capital humano para la economía del trabajo; un punto de vista disidente". A: Toharia, L. *El mercado de trabajo: teorías y aplicaciones*. Madrid: Alianza, 1983.

THUROW, L. "Educación e igualdad económica". A: *Educación y sociedad*, num. 2, (1983).

TOHARIA, L. "Introducción", A: *El mercado de trabajo: teorías y aplicaciones*. Madrid: Alianza, 1983.

SHAFFER, H.G. "Una crítica al concepto de capital humano", A: Blaug, M. *Economía de la educación*. Madrid: Técnos, 1972.

SCHULTZ, T. W. "La inversión en capital humano". A: *Educación y sociedad*, núm. 1, (1983)